

**KÖNYVTÁRAK EGY VIHARSARKI MÚZEUM ÉGISZE ALATT
(1899–1951)**

– Nagyné Varga Éva –

E sorokban a Békéscsabán jelenleg Munkácsy Mihály nevét viselő múzeum épületében működő, s annak tudományos munkáját többé-kevésbé elősegítő bibliotékák történetét göngyölitettem fel, továbbá kitertem a jogelődnek tekinthető helyi Múzeum-Egyesület könyvtári tevékenységére is. A XX. század viharaiban eltűnt iratok – állományjegyzékek, leltárkönyvek, katalógusok, kölcsönzési nyilvántartások – a feltáró munkát több ízben akadályozták, ám a fennmaradt dokumentáció töredékes voltában is tanúságot tesz a hajdan volt generációk könyvgyűjtő törekvéseiről.

Az 1867-es kiegyezés mind országos, mind helyi viszonylatban gyors városiasodást, a gazdasági és kulturális élet felélénkülését eredményezte. Ezt igazolta térségünkben a különböző egyesületek, társulatok tevékenysége valamint a könyvtári élet bővülése is. Mindez olyan értelmiség létrejöttét feltételezte, amely a kezdeményezést felvállalva alkalmasnak minősülhetett az igényes szellemi élet fórumainak megteremtésére. Így a magyar nemzeti szellem ébresztése és megőrzése; Békés megye természeti, történelmi, művelődéstörténeti és kulturális értékeinek védelme érdekében felmerült régióinkban a múzeum alapításának gondolata. Az ennek jegyében Gyulán korábban (1874), Békéscsabán évtizedek várákosását követően (1899) megszülető egyesületek – a kor követelményének megfelelően – egyaránt szolgálták a múzeum, a könyvtár és a szélesebb értelemben vett közművelődés céljait.

A Békéscsabai Múzeum-Egyesület könyvtára

Békéscsabán nyilvános könyvtár létrehozásának gondolata először 1899-ben, a gyulai Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténeti Társulat példájára megalakult Múzeum-Egyesület tagjai által fogalmazódott meg. A település kultúrtörténetében fontos szerepet játszó, tudományos szempontból első jelentős tömörülést a korabeli haladó gondolkodású értelmiség (köztük Zsilinszky Mihály, Varságh Béla, Maros György) hozta létre. Az egylet a Zsilinszky Mihály vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár által kidolgozott alapszabály-tervezetben a város régiségeinek gyűjtését tekintette alapvető feladatának, ám könyvtáralapítási terveket is tűzött maga elé: „Az egyesület célja. Első sorban felkutatni és összegyűjteni a város, esetleg a vármegye egész területén található régészeti, történelmi, természeti és néprajzi emlékeket; ...népkönyvtárakat szervezni és hozzáférhetővé tenni.”¹ Törekvéseit a társulat elsősorban egy múzeum felállításával, a közművelődés terjesztését

¹ MAROS 1901. 7.

pedig többek között könyvtári olvasóterem berendezésével kívánta megvalósítani. Alapszabályaiban külön megszabta a könyvtár kezelőjének feladatait is: „A könyvtárnok a beszerzett és beszerzendő könyveknek és iratoknak felelős öre, azokról nyilvántartást vezet, minden változás pontos bejegyzésével, a könyveket szakszerűen rendben tartja s elismervény mellett a tagoknak kiszolgáltatja; az olvasó terem berendezéséről gondoskodik s a nyilvános olvasó órák alatt a rendre felügyel.”² E teendők elvégzésével az egyesület 1900. január 7-én megtartott első rendes közgyűlésén Kabós Bálint főgimnáziumi tanárt bízta meg, akitől 1905-ben kollégája, Jéger József vette át a könyvtárkezelés munkálatait. Az egyesület gyűjteményei a békéscsabai evangélikus Rudolf-főgimnáziumban találtak otthonra, ahol a könyvtáros felügyelete alatt álló dokumentumok az iskola egyik termében s az igazgatói iroda előszobájában kerültek elhelyezésre.³

A vezetőség a megalakulás pillanatától kezdve azon fáradozott, hogy könyvtárát nyilvánossá tegye, ám a felsőbb hatóságokhoz, például az Országos Főfelügyelőséghez, Darányi Ignác miniszterhez ez okból benyújtott indítványait rendre visszautasították. A múzeum egyik táráként nyilvántartott intézményi könyvrészleg tehát – a törekvésekkel ellentétben – fennállása alatt nem nyitotta meg kapuját a nagyközönség előtt, s csupán egy szűk kör tudományos igényeit szolgálta.

A társulat működése ettől eltekintve kedvező feltételek mellett indult, mivel az állam az első esztendőben – Zsilinszky Mihály közbenjárására – bőkezűen támogatta munkáját.⁴ Wlassics Gyula miniszter nagy érdeklődéssel kísérte figyelemmel a vidéki múzeumok és könyvtárak ügyét, így 1901-ben a békéscsabai egyleti dokumentumgyűjtemény fejlesztésére 500 koronát utalványozott.⁵ Az állami juttatás mértéke azonban később mérséklődött, majd annak folyósítását 1911 és 1914 között szüneteltették. E mellett Békéscsaba nagyközség segélye, valamint az éves tagdíjak és alapítványok jelentettek bevételt az egyesület illetve a könyvtár számára.

Az anyagi hozzájárulás rendszertelensége miatt a társulat könyvvállománya a század elején jórészt ajándékok és csere útján gazdagodott, s csupán elvétve akadt lehetőség vásárlásra. Nagyobb adományokkal az állami segítségen túl Zsilinszky Mihály, Berczik Árpád, Varságh Béla, Ring Oszkárné gyarapították a gyűjteményt.⁶ Az adakozók között találkozunk még többek között Jávor Gyuláné, id. Such Jánosné, Félix István, Zlinszky István, valamint Kner Izidor és Tevan Adolf – azóta híressé vált nyomdászok – neveivel is. Varságh Béla például 1901-ben a *Századok* című folyóirat addig megjelent köteteit,⁷ Zlinszky István pedig összes művét ajánlotta fel a kiadványtár számára.⁸ 1902-ben a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőisége számos értékes alkotást, köztük Szana Tamás *Száz év a magyar művészet történetéből* című díszmunkáját⁹; a *Bécsi Képes Krónika* 1867. évi kiadását adományozta a Békés-

² MAROS 1901. 10.

³ RELL 1914. 23.

⁴ MAROS 1902. 29.

⁵ Békésmegyei Közlöny 1901. július 18.

⁶ BALOGH 1960. 8.

⁷ Békésmegyei Közlöny 1901. február 28.

⁸ Békésmegyei Közlöny 1901. június 9.

⁹ Békésmegyei Közlöny 1902. február 2.

csabai Múzeum-Egyesület részére, mely az egyleti könyvtár legértékesebb dokumentumainak egyikét képezte.¹⁰ Hagyatékokból került a részleg tulajdonába özv. Ring Oszkárné elhunyt férjének – néhány valódi ritkaságot is tartalmazó – 61 kötetnyi régi könyve, valamint 1903-ban dr. Bende Albert főorvos értékes gyűjteménye.¹¹

A szerzeményezés nem csupán a véletlenszerű juttatásokra támaszkodott, hanem kezdeményezést tett például a helyismereti kiadványok tervszerű gyarapítására is. E törekvés igazolásául idézem az 1900. május 7-i választmányi gyűlés jegyzőkönyvét, amely arról ad hírt, hogy „megkerestettek a helybeli s megyebeli nyomdajelöltek és hirtuladók, hogy a kiadásukban eddig megjelent s ezután megjelenő sajtótermékeket egy-egy példányban juttassák múzeumunk gyűjteményeinek gyarapítására”.¹² Az 1901. február 23-i igazgatósági ülésen a könyvtárnok ígéretet tett a tudós helytörténész, Haan Lajos valamennyi munkájának összegyűjtésére, továbbá a megyénk területén nyomtatott irodalmi művek folyamatos beszerzésére.¹³

Értékes művelődéstörténeti dokumentumként tartjuk számon az 1902-ben Krammer Nándor szerkesztésében megjelent nyomtatott katalógust a társulat gyűjteményeiről. Az ebben található 761 kötetet számláló, Kabós Bálint által összeállított jegyzék¹⁴ bepillantást enged az állomány összetételébe, melynek közel egyharmadát iskolai évkönyvek, egyleti értesítők tették ki. Ezenkívül legjelentősebb számban a szépirodalom, a történelem és a nevelés tárgykörébe tartozó alkotások; legkevésbé a bölcséleti művek képviseltették magukat¹⁵ – tükrözve a szerzeményezési keret híján jórészt adományokra támaszkodó tervszerűtlen beszerzést.

Néhány év alatt a Múzeum-Egyesület tulajdonában – a kapott anyagi és erkölcsi támogatás, valamint a munkatársak erőfeszítései révén – értékes, számában

¹⁰ Békésmegyei Közlöny 1902. február 16.

¹¹ RELLE 1914. 23.

¹² MAROS 1901. 35.

¹³ MAROS 1901. 101–102.

¹⁴ KABÓS 1902. 129–169.

¹⁵ Ha ezt az állományt az ETO szerint felosztjuk, a következő képet kapjuk:

0	Általános művek (ebből évkönyv: 255 kötet)	281 kötet
1	Bölcsélet	2
2	Vallás	23
3	Társadalomtudomány	34
34	Jog	49
37	Nevelés	70
4	Nyelvtudomány	12
5	Természettudomány	18
61	Orvostudomány	20
63	Mezőgazdaság	17
65	Ipar, kereskedelem, közlekedés	10
7	Művészet	18
8	Irodalomtudomány	11
	Szépirodalom	77
91	Földrajz	20
92	Életrajz	22
93/94	Történelem	77
Összesen:		761 kötet (BALOGH 1960. 9.)

is jelentős anyag gyűlt össze. Ennek megfelelő elhelyezése és hozzáférhetővé tétele nem kis gondot okozott a társulat vezetőségének, így egyre sürgetőbb feladattá vált egy önálló épület létesítése.

A városi könyvtár

Az egyleti könyvtár 1912-ig kapott helyet az evangélikus Rudolf-főgimnáziumban, gyűjteményét – mely ekkor 3350 kötetet számlált – ez év júliusában Jéger József vezetésével költöztették át az időközben újonnan felépített „Közművelődés-ház”-nak elnevezett múzeumba. A kultúrpalota földszintjén, annak nyugati szárnyában elhelyezésre kerülő könyvtár két helyiségből állt, melyeket 1913-ban a korabeli követelményeknek megfelelően rendeztek be a Schlick–Nicholson gyár Vajda-féle szabályozható vasállványaival, polcaival. Az olvasóterem bútorzatát térképtartó, íróasztal, egy hosszú asztal valamint húsz darab szék egészítette ki a látogatók kényelmét szolgálva.

A berendezkedést követő állományfeltáró munkát nehezítette az a körülmény, hogy az 1913 nyarán beszerzett Glogowski-féle kartotékrendszer számára Jéger Józsefnek új cédulakatalógust kellett készítenie, ezért a következő esztendőre átnyúló könyvtárrendezés munkálataiban tanítványai – Achim Mihály, Patay András, Széberényi Lajos – segítségét is igénybe vette.¹⁶

A múzeum 1914. március 28–29-i felavatása a csabai kulturális élet jeles eseménye volt.¹⁷ Az épület és a benne elhelyezésre kerülő gyűjtemények Békéscsaba nagyközség tulajdonába történő átengedésével a Múzeum-Egyesület – egy 1905-ben létrejött megállapodás értelmében – feloszlatta magát. A település viszont nem csupán a leltár szerint átvett értékek szakszerű megőrzésére, hanem azok állandó fejlesztésére, gyarapítására, valamint a közművelődési ház üzemeltetésére és a közönség érdeklődésének ébrentartására is kötelezettséget vállalt.

Az intézményavató után az egylet dokumentumrészlege a helyi múzeum könyvtáráként alakult újjá, s állománya végre mindenki számára hozzáférhetővé vált. Békéscsaba első nyilvános olvasótermének nyitva tartása – az alapszabályok értelmében – a „hétnek több napján” (az igények szerint) délután 17–19³⁰ közötti időszakra esett,¹⁸ a kölcsönzésről és a forgalom mértékéről azonban sajnos nem maradtak adatok.

A könyvgyűjtemény fejlődése az első világháborúig töretlennek mondható a századfordulón létrehozott Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának munkája révén. Állománya 1922-ig elsősorban a fent említett szervezet adományai, valamint magánszemélyek ajándékai útján gyarapodott, és csak elenyésző példányszámban vásárolt könyveket. De a feljegyzések alapján ez idő tájt már birtokában volt a Haan Lajos evangélikus lelkész hagyatékát képező, helytörténeti szempontból igen értékes és figyelemreméltó kéziratoknak.¹⁹

¹⁶ RELL. 1914. 23–24.

¹⁷ Békés 1914. április 5.

¹⁸ G. VASS 1979. 41.

¹⁹ HAAN 1930. 359.

Az első világháború szinte teljesen megbénította a „Közművelődésháza” munkáját, mivel annak helyiségei más, a hadiállapot miatt otthontalanná váló intézmények menedékéül szolgáltak. Ezért az újonnan megnyitott múzeumot közel egy évre bezárták, könyvtára azonban még 1915 végéig szüneteltette tevékenységét a látogatók előtt.

Békéscsaba 1918-ban rendezett tanácsú várossá alakult, ami elvileg kedvezőbb feltételeket biztosított a kulturális szervezetek működéséhez. A két világháború között a legtöbb vidéki közgyűjtemény elhelyezése megoldatlan volt: bérelt helyiségekben, ideiglenesen átengedett hivatali szobákban, iskolai tantermekben húzódtak meg. Ilyen szempontból a csabai múzeum helyzete szerencsésnek mondható, hiszen önálló épülettel rendelkezett, amely otthont adott a városi könyvtárnak, egy műteremnek és a hozzá tartozó vendégszobának, továbbá – az eredeti elképzeléseknek megfelelően – az intézmény a kultúrház funkcióját is betöltötte. A „Közművelődésháza”-ban működő Aurora-kör a polgári demokratikus gondolat ápolójaként magas színvonalú, modern zenei és irodalmi rendezvényeivel, képzőművészeti kiállításaival nem egy esetben az ország közvéleményének érdeklődését is felkeltette.

Azt azonban, hogy a két világháború között afféle „kis Nagyvárad”-ként számon tartott település kulturális életének fejlődése mégsem volt zavartalan, többek között a múzeum sorsának alakulása is bizonyítja. Működését a pénzügyi nehézségek egyre katasztrófálisabbá tették: 1922-ben megszüntették a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát és Főfelügyelőségét, s csak 1929-ben történt újabb intézkedés a vidéki közgyűjtemények ügyeinek rendezésére; fenntartásáról 1925–1936 között mintegy 90–92%-ban, ezt követően pedig – államsegély híján – teljes egészében Békéscsaba város gondoskodott.²⁰

Részben ennek köszönhető, hogy a városi könyvtár két világháború közötti helyzete is egyre áttekinthetlenebbé vált. A látszatéletű kiadványtár kezelője ebben az időszakban – a visszaemlékezések szerint haladásellenes és az olvasók igényeivel nem sokat törődő – Haan Albert büntetőbíró volt. A részleg kezdetben hetente kétszer, (csütörtökön és vasárnap) két-két órán keresztül állt az olvasók rendelkezésére a délelőtti órákban. A könyvtár iránti érdeklődés nagyrészt a polgárság köréből nyilvánult meg, az olvasók évi forgalma például az 1930-as években 5–600 körül mozgott.²¹ Haan Albert a kölcsönzési lehetőség korlátozása végett 1930-ban ismét benti olvasáshoz kötötte a dokumentumok használatát; 1938-ban pedig már rendeletbe foglalták, hogy a könyvek „csak indokolt esetben és főleg tudományos kutatás céljaira kölcsönözhetőek ki”.²² A város kulturális ügyosztálya azonban ahelyett, hogy a kölcsönzési, könyvtárhasználati lehetőségeket biztosította volna, könyvkötési díj szedését vezette be, majd az értékesebb példányok kölcsönzését óvadék letételéhez kötötte. Ezek a rendelkezések a bibliotéka látogatottságát kedvezőtlenül befolyásolták, ugyanakkor a gyűjtemény továbbfejlesztését is akadályozták.

A Horthy korszak könyvtárainak szellemi süllyedését jól példázza a békéscsabai múzeumi könyvvállomány sorsának alakulása is. Ez a részleg az első világháború végéig általában komoly, tudományos színvonalú alkotásokkal gyarapodott, s

²⁰ G. VASS 1979. 44–45.

²¹ BALOGH 1960. 16.

²² BALOGH 1960. 13.

bár szűk kör érdeklődését szolgálta, mégis alkalmas alapot biztosított ahhoz, hogy átfogó igényű intézmény épüljön rá. 1920-tól azonban fokozatosan háttérbe szorult a tudományos értékű művek beszerzése, s egyre tágabb teret kapott a szórakoztató „úri ponyva”.²³ Polcait silány kiadványokkal töltötték meg, a haladó irodalom nem képviseltette magát.

Gyűjteményét – nagyrészt a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, 1923-tól pedig az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ díjtalan juttatásából – az 1930-as évekig 6000 kötetre növelte. A csabai városi bibliotéka állományának bővülése – a központi segélyezés híján – messze elmaradt az igényektől: évente alig 80–150 kötetnyi, többnyire vegyes értékű szépirodalmi művel gyarapodott; a szakfolyóiratokat pedig mindössze az *Ethnographia* és az *Archaeologiai Értesítő* képviselte. Így a dokumentumok száma a tárgyalt időszak végén alig haladta meg a 6500-at. A példányszám lassú növekedését indokolja a múzeumi költségvetés könyvtárra fordított pénzösszegeinek 1930-as évekbeli alakulása is, amelyet 1931-ben még megközelítően 715; 1932-ben már mindössze \approx 219; 1937-ben pedig \approx 285 pengőben állapítottak meg.²⁴ Ennek következtében 1937-ben a részleg 6642 kötetet nyilvántartó gyűjteménye 194 kiadvánnyal, míg a következő esztendőben csupán 3 alkotással gyarapodott.²⁵

A múzeumi bibliotéka helyzete – például pénzügy, nyitva tartás, látogatottság tekintetében – a második világháború során tovább romlott. Állománya viszont ez idő tájt inkább gazdagodott, mintsem kárt szenvedett volna, hiszen a gazdátlanlanná vált helyi magángyűjtemények egy részét helyiségében őrizték – megnehezítve ezzel a raktározást.

Bár a városi könyvtár megalakulásakor a nyilvánosság tétel nagy reményeket ébresztett, nyitvatartási rendje az 1940-es évek első felében – annak ellenére, hogy olvasóteremmel is rendelkezett – még arisztokratikusabb volt, mint a múzeumé: hivatalosan mindössze vásár- és ünnepnapokon délelőtt 10-től 12 óráig állt a közönség rendelkezésére. Mivel azonban történeti forráskutató munkássága többnyire a dokumentumtárhoz kötötte Haan Albertet, ezért a fűtési idény elmúltával időnként hétköznapi délelőtt is fogadott olvasókat.

A forgalmi adatok szintén elszomorító eredményeket mutatnak: a második világháború éveiben a kölcsönzők száma érthető okokból egyre csökkent, amit az 1930-as években bevezetett megszorító intézkedések is kedvezőtlenül befolyásoltak. (1941-ben 243-an; 1942-ben 235-en; 1943-ban már jóval szerényebb számban, mind-

²³ FÉJA é. n. 5.

²⁴ A Közművelődés Háza költségvetése (1931–1938) (pengő)

Könyvtár:	1931	714,65
	1932	219,38
	1933	271,25
	1934	234,32
	1935	439,06
	1936	458,30
	1937	285,32
	1938	334,90 (G. VASS 1979. 121.)

²⁵ 1937-ben vétel 52 kötet, ajándék 142 kötet, 1938-ban vétel 1 kötet, ajándék 2 kötet (BALOGH 1960. 13).

össze 137-en kölcsönöztek a városi könyvtárból.) Haan Albert jelentése szerint 1942-ben a legtöbb olvasó silány, ponyva értékű szépirodalmi kiadványokat – főként kortárs prózát – keresett (557 kötet), míg a klasszikusok olvasatlanul maradtak (292 magyar alkotás). Tudományos és tanulni vágyó céllal pedig földrajzi, történelmi, irodalomtörténeti és művészeti könyveket forgattak a látogatók, továbbá élénk érdeklődés mutatkozott a genealógiai művek iránt is.²⁶

A könyvvállomány 1942-ben vétel útján 50 példánnyal, valamint a Bibliográfiai Központ és Békéscsaba város polgármesterének 142 dokumentumból álló adományával együtt összesen 6858 kötetre növekedett. A következő esztendőben a felhasználásra fordítható összeg csökkenése okán mindössze 34 alkotást sikerült vásárolni, ajándékként pedig 127 egységgel bővült a gyűjtemény.²⁷ Az adatok bizonyítják, hogy az 1930-as évek passzív könyvtárpolitikája, a helyi vezetőség közönye, azaz a fejlődést akadályozó intézkedések a második világháború éveiben is folytatódtak, sőt kiteljesedni látszottak.

Az állomány összetételét vizsgálva a korabeli leltárkönyvben nyilvántartott 5058 dokumentum közül legkevésbé az egyháztörténet, a vallástudomány tárgykörébe tartozó kiadványok képviseltették magukat. A szépirodalmi részleg viszont meglehetősen bőséges kínálatot nyújtott, hasonlóképpen a társadalomtudományi művekhez, melyek nagy része jogi, pedagógiai és néprajzi könyvekből állt. Mintegy 1715 kötetet tettek ki a különböző folyóiratok bekötött évfolyamai vagy ezek egyedi számai (1000 példány), a statisztikai évkönyvek, közlemények, valamint az országgyűlési írárok.²⁸ Meglepően gazdag gyűjteményre bukkanunk az időszaki kiadványok feltárásakor, hiszen a mintegy 70-féle periodikum²⁹ megrendelésénél döntően a szakfolyóiratokat (érte-

²⁶ BALOGH 1960. 15–16.

²⁷ FÉJA é. n. 6.

²⁸ Az ETO szerinti osztályozás alapján:

0	Általános művek	1715 kötet
1	Bölcsélet	38
2	Vallás	19
3	Társadalomtudomány	950
4	Nyelvtudomány	40
5	Természettudomány	67
61	Orvostudomány	122
63	Mezőgazdaság	41
64/69	Egyéb alkalmazott tud.	22
7	Művészet, sport, játék	118
8	Irodalomtudomány	44
	Szépirodalom	1264
91	Földrajz	143
92	Életrajz	135
93/94	Történelem	340

Összesen: 5058 kötet (BALOGH 1960. 14.)

²⁹ Állattani Közlemények, Archaeologiai Értesítő, Athenaeum, Aviatika, Belügyi Közlöny, Békésmegyei Közlöny, Békésvármegye Hivatalos Lapja, Békésvármegyei Hivatalos Közlemények, Botanikai Közlemények, Budapesti Közlöny, Délvidéki Szemle, Egészség, Egészségügyi Értesítő, Egyetemes Philológiai Közlöny, Esztétikai Szemle, Ethnographia, Evangélikusok Lapja, Földrajzi Közlemények, Földtani Közlöny, Győri Szemle, Hadirokkantak Lapja, Hazánk, História, Ifjúság és Élet, Irodalomtörténet, Képviselőházi Napló,

sítőket, közleményeket, szemléket) részesítették előnyben. Ezenkívül például pedagógiai, matematikai, fizikai, orvostudományi, repüléstani szaklapokat is járattak; továbbá az irodalmi és művészeti periodikumok kiválasztásánál is igényes tájékozottság és döntés érvényesült.

Az Aurora-könyvtár

A múzeum épülete hosszú éveken át egy másik, az Aurora-kör könyvtárának is otthonául szolgált. Az 1913-ban megalakult Aurora-kör³⁰ Békéscsaba egyetlen haladó polgári törekvéseket ápoló kulturális társulataként működött, s a település művészeti életének magasabb szintre emelését szolgálva pártolta a képzőművészeteket, a modern zenei kultúrát, fórumot adott a falukutató íróknak. Bár már a kezdetektől járatott folyóiratokat és könyveket, melyek rendezésével külön személyt bízott meg, a dokumentumok csupán az egyesület tagjai számára váltak hozzáférhetővé.

Ráébredve arra, hogy a városban működő könyvgyűjtemények nem képesek helyes irányban befolyásolni az olvasók ízlését, 1929-ben – a szellemi hanyatlást ellensúlyozva, hiánypótlás gyanánt – megalapították az Aurora-könyvtárt, mely csak kortárs szerzők igényes alkotásait népszerűsítette. Ennek egyik szervezője, Südy Ernő a lehetőségekhez mérten minden haladó szellemű művet beszerezett, mely a kör fennállása alatt megjelent. A mindössze évi 100 pengő állami támogatással működő gyűjtemény a lelkes mecénások segítségével köszönhetően tíz év múlva már 2000 kiadvánnyal rendelkezett.³¹

Az Aurora-könyvtár hetenként egyszer, mindössze vasárnap délelőtt két órán át tartott nyitva, de az a körülmény, hogy nem fejtett ki propagandát az olvastatás érdekében, leszűkítette az olvasótáborát is. Jól összeválogatott, elsősorban klasszikus alkotásoknak helyet adó könyvvállománya a későbbiekben is a haladó gondolkodású polgárság és értelmiség legjobbjait vonzotta. Az 1939-ig a „Közművelődés-ház”-ban működő, majd a második világháború folyamán – jellegénél fogva – bujdosásra kényszerülő 2700 kötetes gyűjtemény megmaradt darabjai 1945-ben az újonnan szervezett népkönyvtár védelme alá kerültek.³²

Körösvidek, Közigazgatástudomány, Községi Közlöny, Látóhatár, Magyar Alföld, Magyar Chemiai Folyóirat, Magyar Helikon, Magyar Írás, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Könyvszemle, Magyar Közigazgatás, Magyar Külpolitika, Magyar Lélek, Magyar Művészet, Magyar Nyelv, Magyar Nyelvőr, Magyar Pedagógia, Magyar Pszichológiai Szemle, Magyar Statisztikai Közlöny, Magyar Statisztikai Szemle, Magyarosan, Matematikai és Fizikai Lapok, Minerva, Modern Művészet, Munkaügyi Szemle, Népünk és Nyelvünk, Nevelésügyi Szemle, Numizmatikai Közlöny, Országgyűlési Értesítő, Orvosképzés, Pedagógiai Szemle, Pásztortűz, Protestáns Szemle, Sorsunk, Szabolcsi Szemle, Századok, Széphalom, Szépművészet, Társadalomtudomány, Természettudományi Közlöny, Vadászat, Városi Szemle, Városok Lapja (BALOGH 1960. 15–16).

³⁰ RÉVÉSZ 1930. 392.

³¹ FILADELFI 1973. 519–520.

³² FÉJA é. n. 7.

Békéscsaba város Népkönyvtára

A második világháború után a helyi művészeti bizottság – köztük Südy Ernő – egy új, a múzeum épületében helyet kapó városi népkönyvtár létrehozásával bízta meg Féja Gézát, aki 1945-től 1956-ig Békéscsabán tevékenykedett könyvtárosként. A Budapestről politikai okok miatt távozó író sokat tett a háború után elkallódó, de közgyűjteménybe tartozó könyvállomány megmentéséért, továbbá nevéhez fűződik az addig Békéscsabán ismeretlen „közkönyvtár” népszerűsítése.

Féja 1945. május 2-án kezdte meg könyvtárszervező munkáját, mely a régi múzeumi bibliotéka anyagából; a Kner-család dokumentumaiból; a nyugatra távozók könyvállományainak töredékeiből; az Aurora-kör gyűjteményének megmaradt köteteiből; a háború után megszűnt társadalmi szervezetek, egyesületek könyvtári egységeiből állt össze. Továbbá összegyűjtötte a régióbeli főurak (például a kigyósi Wenckheim és a kétegyházi Almásy grófok) széthurcolásból megmaradt könyveit.

A régi városi könyvtár vegyes értékű állományát számba véve becses régiségeket és ritkaságokat őrző régi kiadványokat talált ugyan, de a korszerű irodalmat Herczeg Ferenc és Harsányi Zsolt, – Féja Géza szavaival élve – az unatkozó „úri aszszonyok” kedvencei képviselték, tanúskodva a középosztály szellemi színvonalának hanyatlásáról.³³ A Nyugat nemzedéke például már igen gyéren kapott csak helyet ebben a gyűjteményben. Komoly értéket képviselt az Aurora-könyvtár anyaga, mely töredékes voltában is tanúságot tett a kör vezetőinek kultúra iránti elkötelezettségéről. A háború során a múzeum helyiségeibe hordott, „kazalba” halmozott, gazdátlaná vált magánkönyvtárak vegyes értékűek voltak, s csupán egy részük maradt a Féja gondozta állomány birtokában, ugyanis a hazatért deportáltak és menekülők (például Kner Mihály) kellő igazolás után visszakapták könyveiket.

Féja Géza megszerezte folytatott kutatómunkát – sokszor eredménytelenül – eltűnt gazdátlan gyűjtemények nyomait keresve. A lakosság által jórészt már széthurcolt mintegy 8000 kötetes Wenckheim-könyvtárból mindössze 800 kiadvány maradt meg, melyet a kastély üvegházának rejtekei bújtattak mint begyűjtési tartalékot. A gyulai Almásy-bibliotéka sem járt szerencsével, mivel a település vezetőségének felelőtlensége veszni hagyta a nagy értékű könyvállományt. Ezzel szemben Kétegyháza lelkiismeretes eljárásának hála, az 5600 kötetből álló helyi Almásy-könyvtár építésben és egészben jutott Féja birtokába. Az elhagyott kastélyokból összesen közel 7000 alkotás került a csabai múzeum épületébe, melyek között ma is figyelemre méltó becses kéziratokat, régiségeket, első kiadásokat, hungaricát és pótolhatatlan helytörténeti műveket találunk. A megmentett dokumentumok elsősorban az újonnan létrejött bibliotéka történelmi, valamint német és francia nyelvű szépirodalmi gyűjteményeit gazdagították – többek között Voltaire és Balzac eredeti teljes kiadásával vagy az ókigyósi melegházban tűzhalálra váró Kossuth *Országgyűlési Tudósításai*-nak lila vászonba kötött kéziratosaival. Ez az értékes anyag tette lehetővé, hogy a városi népkönyvtár kezdettől megfelelő tudományos állománnyal és jelleggel is rendelkezzen.³⁴

³³ FÉJA 1979. 24.

³⁴ FÉJA 2001. 152–153.

1945–46 folyamán – de még 1947 decemberében is (lásd Békéscsabai Polgári Kör) – több megszűnt egyesület és testület kisebb közgyűjteménye olvadt be a Féja Géza vezette bibliotékába. A számos régiséget megőrző dokumentumtárak elsősorban a népkönyvtár szépirodalmi részlegét gyarapították, például Thury Zoltán összes művének gyűjteményes kiadásával, illetve Tolnai Lajos csaknem minden jelentős alkotásával. Így vált lehetővé, hogy az 1860-tól az 1890-es évek végéig terjedő időszak magyar literatúrájának termése csaknem a maga teljességében kapjon helyet a polcokon.

A mindössze néhány hónap alatt 20 000 kötet fölé emelkedett könyvállomány kisebb részének – elsősorban a közérdeklődésre számot tartó mintegy 6000 kötetet számláló forgalmi részleg – alkalmi feldolgozása, katalogizálása után 1945. július 15-én nyílt meg Békéscsaba város Népkönyvtára a nyilvánosság előtt.³⁵ A gyűjtemény továbbra is a múzeumépület nyugati szárnyának használt bútorzatú két helyiségében, igen szűkös körülmények között került elhelyezésre. Kölcsönzés minden délután 17-től 19 óráig, szombaton valamivel korábban folyt, helyben olvasás lehetőségének híján pedig a kölcsönzőszoba asztalai mellett lehetett elidőzni.

Féja Géza személyiségének és propagandájának köszönhetően a népkönyvtár működésének első hónapjaiban naponta megforduló 20–25 látogatót télen már 70–80 követte;³⁶ a megnyitást követő hetekben pedig többet forgalmazott, mint a régi városi bibliotéka egy egész esztendőben. Mindez két év alatt, a délutáni és esti órákra tett nyitva tartásnak köszönhetően közel 10 000 kötet kölcsönzését jelentette – többet, mint a háború előtti harminc évben összesen.³⁷ 1948-ban például már 1375 olvasót regisztráltak; a téli hónapokban naponta 120–150 között ingadozott a kölcsönzők száma.³⁸ Sőt, Darabos Pál emlékei szerint néha kétszáznál is többen jelentek meg a népkönyvtárban a nyitva tartás ideje alatt,³⁹ ami egy olvasóterem biztosítása esetén megsokszorozható lehetett volna. Csupán 1949-ben következett be hanyatlás a kölcsönzés terén, melynek oka nagyrészt a selejtezés területén elkövetett túlzásokban keresendő.

Békéscsaba minden társadalmi rétege képviseltette magát a látogatók között, ám sokan közülük – először járva könyvtárban – a katalógusok használatának módját sem ismerték. Féja könyvajánlást bevezetve közvetlenül foglalkozott olvasóival, így nem csupán kölcsönzés folyt a Közművelődés Házában, hanem gondolatformáló eszmecserék indultak újukra a nyitva tartás órái alatt. A közismert író a népkönyvtár falain kívül is sokat fáradozott a kultúra népszerűsítéséért: felolvasásai, színvonalas irodalmi estjei az 1945 után kibontakozó szellemi élet egyik központjává tették a múzeum intézményét. Ebben rejlett a titka annak, hogy néhány esztendő alatt sikerült a mostoha körülmények ellenére (időnként még a villanyvilágítás és a fűtés is szünetelt) megsokszorozni az olvasók számát.

A tengerszéli könyvtári teendőt hivatalosan egyedül ellátó Féja Géza mindössze alkalmi segítséget kapott a múzeum altisztjének személyében; továbbá a Rudolf-főgimnázium diákjai – például Darabos Pál, Miskolczy László, Bayer Jenő – által

³⁵ FÉJA 2001. 153.

³⁶ FÉJA 2001. 155.

³⁷ CSOBAI 1998. 651.

³⁸ BALOGH 1990. 12.

³⁹ DARABOS 1979. 29.

az írógép hiánya miatt kézzel írt katalóguscédulák másolásában és a kölcsönzés teendőinek ellátásában.⁴⁰

Féja a dokumentumok feltárását megszakítás nélkül végezte: egyedül készített katalógust, bár minden igyekezete ellenére az összegyűlt könyvállomány mintegy fele feldolgozatlan maradt, s hosszú évekig csak ömlesztett raktári anyagként szerepelt. Munkáját nehezítette, hogy a régi múzeumi könyvtár gyűjteménye 1944-ben és 1945 első hónapjaiban félig-meddig összefolyt a különböző helyekről beérkező alkotásokkal. Később pedig a mentési feladatok sürgőssége és a megszerzett kiadványok halmaza tette megoldhatatlanná, hogy a feldolgozás és a rendszerezés a beáradó könyvmennyiséggel lépést tartson. A népkönyvtárőr elsősorban arra törekedett, hogy a közérdeklődésre számot tartó műveket szakokba ossza, a szabályoknak megfelelően katalogizálja és a közönség rendelkezésére bocsássa. A Budapesti Egyetemi Könyvtár akkori osztályozási rendjét követve betűindexes jelzeteket alkotott a szakok, folyó számozást a példányok raktárban elfoglalt helyének jelölésére.⁴¹

A jelentős mértékben megduzzadt állomány arra késztette Féját, hogy már a bibliotéka alapításakor kezdje meg a különleges gyűjtemények szervezését. Külön egyiséget képezett a könyvtár 53 darab magyar, latin, német és szlovák nyelvű, gyakran hungarológiai értékű kézíratos alkotása, melynek legnagyobb része Békés megye múltjára vonatkozott ugyan, de volt közötté országos tematikájú irat is. E rendezett és katalogizált részleg mellett pedig kialakította a megye helytörténetével kapcsolatos dokumentumokból álló „Békési Gyűjtemény”-t.⁴²

A múzeum és a könyvtár ügyeit kezdetben közvetlenül a város művészeti bizottsága intézte Südy Ernő irányításával. 1946 után az egyre bővülő kiadványterméssel sajnos nem tudott lépést tartani a Féja-bibliotéka, mivel a rendelkezésére álló havi 200–300 forintból csupán a legfontosabbak beszerzésére telt. A tanácsrendszer megalakulásáig felügyeleti szerv híján a részleg alkalmi kiadásait a múzeum költségvetéséből fedezték. Ezért a népkönyvtárőr nagy súlyt helyezett a kéz alatt történő beszerzésekre, melyek segítségével – Féja 1948-as évi jelentésére hivatkozva – a lényeges új könyvek vásárlása mellett a könyvtár eredeti gyűjteményének hiányait is sikerült részben pótolni.⁴³

Az esztendőik során az állomány jelentős változáson ment keresztül: sor került a megszűnt egyesületektől „megörökölt” vegyes értékű kiadványok selejtezésére; a háború után hazatérők könyvgyűjteményeinek visszaadására. Ugyanakkor a kor követelményének megfelelően igen sok propagandaanyag került a bibliotékába; az Országos Könyvtári Központ selejtezési jegyzékeinek nyomán viszont – mely pl. Gárdonyi Géza műveit sem kímélte – 1782 kötet került ki a könyvtárból.⁴⁴ Az állomány összetételének vizsgálata arra enged következtetni, hogy 1950-ben a 11 000

⁴⁰ DARABOS 1979. 28.

⁴¹ DARABOS 1979. 28.

⁴² FÉJA 2001. 154.

⁴³ BALOGH 1990. 12.

⁴⁴ BALOGH 1960. 20.

nyilvántartott könyv nagy részét magyar, illetve magyarra fordított külföldi szépirodalmi, világtörténelmi, valamint magyar történelmi alkotások képezték.⁴⁵

Egyre égetőbb problémát jelentett a hatalmasra felduzzadt dokumentumhalmoz elhelyezése, így a múzeumban a túlszűfolttság miatt mind tarthatatlanabbá vált a könyvtár helyzete. Ezt jelezve Féja Géza már 1946 óta sürgette megfelelő önálló helyiség kiutalását, sajnos eredménytelenül. A hivatali, valamint a raktárhelyiség mellett húzódó folyosót a gondok enyhítése végett szintén tárolásra kezdték használni, később pedig a régi vaspolcokat egészítette ki a város mennyezetig érőkre, ám ez sem oldotta meg a problémát.

A népkönyvtártól a megyei könyvtárig

A múzeum államosítása után a minisztérium erőteljes lépéseket tett az épület „közművelődés háza” jellegének megszüntetésére, s kizárólag múzeumi célokra való felhasználására. Ezt a lépést az 1950-ben megyeszékhellyé lett Békéscsaba

⁴⁵ Az állomány számszerű megoszlása a következő:

Ab	Magyar szépirodalom	2 000 kötet
Ac	Magyar történelem	811
Ad	Irodalmi tanulmányok, esszék	396
Af	Néprajz, folklór	40
Ag	Békési gyűjtemény	70
Ba	Magyarra fordított külföldi szépir.	1 200
Bc	Francia nyelvű szépirodalom	589
Bd	Német nyelvű szépirodalom	733
Be	Angol nyelvű szépirodalom	312
Bf	Egyéb idegen nyelvű szépir.	28
Ca	Világtörténelem	1 200
Da	Társadalomtud. és publicisztika	434
Db	Statisztika	200
Dc	Könyvészet, muzeológia	39
Ea	Jog, közigazgatás	220
Ga	Bölcselet	451
Ha	Neveléstudomány	219
Ja	Művészettörténet	257
Ka	Ének, zene	119
La	Földrajz, útleírás	520
Ma	Természettudomány	211
Na	Nyelvtudomány, szótárak	206
Pa	Közgazd., mezőgazd., ipar, keresk.	334
Ra	Kódexek	3
Rb	XVI. századbeli kiadványok	21
Rc	Régi és újabb, de érdekesebb naptárak	35
Rd	XVII. századbeli kiadványok	33
Rk	Kézírtos művek	53
Rl	Régi és újabb, de ritka szótárak	27
Ta	Orvostud., étkezés, életmód	189
Za	Ifjúsági könyvek	50

Összesen:

11 000 kötet (BALOGH 1960. 21.)

megnövekedett kulturális igényei éppúgy indokoltá tették, mint a vagyonszükségleti szempontok, valamint a zsúfolt, állagukban veszélyeztetett gyűjtemények megfelelő elhelyezése és bemutatása.

1950-ben az újjászervezés időszaka kezdődött el a múzeum égisze alatt élő bibliotéka történetében: Az ez időtől hivatalosan ismét „városi könyvtár”-nak nevezett Féja által kezelt részleg a Városi Tanács Népművelési Osztályának hatáskörébe kerülve megfelelő költségvetésben részesült, s így állományát végre felfrissíthette. A könyvtáros a korszerű fejlődés lehetőségével élve jelentős mennyiségű új dokumentumot vásárolt, bútorokat javíttatott, polcokat készíttetett, megrongált könyveket kötetett be. 1950 májusában – a sokasodó feladatok elvégzésére – végre segítséget is kapott Vereska János személyében. Felsőbb intézkedésre pedig 1951 májusában az előző év végén megnyílt műszaki fiókkönyvtár olvadt be formálisan a városi bibliotékába.⁴⁶

A múzeum 1951-ben igényt tartott a Féja által használt helyiségekre, így a tárolási gondokkal küszködő könyvtár helyzete megoldódni látszott: helyszűke és korszerűbb fejlesztés okán 1951 végén a múzeumtól különváltan új épületbe költözött, megkapva a Derkovits sor 6. szám alatti Urszinyi-házat. A kiadványtár jóformán semmiből létrejött állománya, értékei meghaladták azt az összeget, amennyi fenntartására osztályrészül jutott. Most megfelelő helyiség és az addig mindenesként dolgozó könyvtárost megillető státus reménye, az egyre növekvő költségvetésről nem is szólva – új korszak kezdetét jelezték.

A megújult városi bibliotéka élete azonban csupán a költözködés heteire korlátozódott, hiszen egy megyei közgyűjtemény szervezését előíró 1952-es kormányhatározat értelmében – a helyi körzeti és műszaki könyvrészleggel egyetemben – megszüntették, féltve őrzött művei és dolgozói pedig az ország első megyei könyvtárában találtak otthonra 1952 márciusában.⁴⁷

A Munkácsy Mihály nevével felvevő múzeum – a városi könyvtár 1951-es különválását követően – mintegy fél évszázad könyvgyűjtő törekvésének dokumentumtermésével vált szegényebbé. Az viszont, hogy az intézmény kötelékében hátrahagyott mindössze 100 alkotásból az azóta eltelt újabb ötven esztendő alatt – más funkciók és körülmények függvényében – hogyan vált 22 000 kötetet meghaladó állomány, már egy másik tanulmány tárgyát képezhetné.

IRODALOM

BALOGH 1960.

Balogh F.: A Békés Megyei Könyvtár története. Gépírat. Békéscsaba, 1960.

BALOGH 1990.

Balogh F.: Féja Géza, a népkönyvtárőr. Békéscsaba, 1990. In.: Könyvtári Jegyzések. Különszám. (Szerk.: Csobai L.) Békéscsaba, 1991. 5–18.

⁴⁶ FÉJA 2001. 158.

⁴⁷ FÉJA 2001. 159–160.

CSOBAI 1998.

Csobai L.: A könyvtár. I–II. rész. In.: A művelődés évszázadai Békéscsabán. (Szerk.: Käfer I.–Köteles L.) Békéscsaba, 1998. 449–461, 650–659.

DARABOS 1979.

Darabos P.: Emlékezés Féja Gézára, Békéscsabára és az ifjúságra. Új Aurora 1979/1. 27–33.

FÉJA é. n.

Féja G.: Békésmegye könyvtárügyének fejlődése. In.: Küldetés. Kézirat. Békéscsaba, Békés Megyei Könyvtár. é. n., ltsz. nélkül.

FÉJA 1979.

Féja G.: Emlékezés a kezdetre. Új Aurora 1979/1. 24–26.

FÉJA 2001.

Féja G.: A Városi Népkönyvtár története. In.: Féja Géza: Csabai nappalok és éjszakák. Napló- és levélrészletek. (Vál. és összeáll.: Féja E.) Békéscsaba, 2001. 151–160.

FILADELFI 1973.

Filadelfi M.: A békéscsabai Auróra-kör történetének vázlatos áttekintése. Békési Élet 1973/3. 510–528.

G. VASS 1979.

G. Vass I.: A békéscsabai múzeum története 1899–1979. Békéscsaba, 1979.

G. VASS 1998.

G. Vass I.: A múzeum. I. rész. In.: A művelődés évszázadai Békéscsabán. (Szerk. Käfer I.–Köteles L.) Békéscsaba, 1998. 393–414.

HAAN 1930.

Haan A.: Múzeum és könyvtárak Békéscsabán. In.: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. (Főszerk.: Korniss G.) Békéscsaba, 1930. 353–360.

KABÓS 1902.

A Békéscsabai Múzeum-Egyesület könyvtárának címjegyzéke. (Szerk.: Kabós B.) In.: A Békéscsabai Múzeum-Egyesület gyűjteményeinek lajstroma. Az 1902. évi október hó 1-jéig. (Közli: Krammer N.) Békéscsaba, 1902. 128–169.

MAROS 1901.

A Békéscsabai Múzeum-Egyesület I-ső évkönyve (1899–1901). (Szerk.: Maros Gy.) Békéscsaba, 1901.

MAROS 1902.

A Békéscsabai Múzeum-Egyesület második évkönyve (1901–1902.) (Szerk.: Maros Gy.) Békéscsaba, 1902.

RELL 1914.

Rell L.: A békéscsabai múzeum. Története, épületének és gyűjteményeinek leírása. Békéscsaba. 1914.

RÉVÉSZ 1930.

Révész S.: Az „Aurora” zenei, irodalmi és képzőművészeti kör. In.: Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. (Főszerk.: Korniss G.) Békéscsaba, 1930. 391–397.

**Bibliotheken unter dem Schutz eines Museums im Wetterwinkel
(1899–1951)**

- Frau Nagy geb. Éva Varga -

Resümee

Die Geschichte der im Gebäude des gegenwärtig den Namen von Mihály Munkácsy tragenden Museums befindlichen Bibliotheken kann bis zur als Rechtsvorgänger ansehbaren Bibliothek des 1899 gegründeten Museum-Vereines von Békéscsaba zurückgeführt werden. Ihre Buchsammlung entwickelte sich in erster Linie durch Geschenke, ausserdem durch Tauschexemplare und Kauf. Die Bibliothek befand sich bis zum Jahre 1912 im evangelischem Rudolfgymnasium, woher ihren 3350-bändigen Stand 1912 ins inzwischen neugebautete „Öffentliches Kulturhaus“ genannte Museumgebäude umgezogen wurde. Nach der Weiche, vom Jahre 1914 an war die Bibliothek mit dem ersten öffentlichen Lesesaal von Békéscsaba von allen zu benutzen.

Zwischen den zwei Weltkriegen war die Entwicklung der Csabaer Stadtbibliothek nicht ungestört, ihre Erweiterung blieb weit unter den Ansprüchen: sie wurde jährlich mit kaum 80-150 Bänder, die meistens belletristische Werke gemischten Wertes waren, reicher. Die Fachzeitschriften wurden nur durch die „Ethnographia“ und den Archeologischen Bericht vertreten. Der Stand der Bibliothek überstieg am Ende der verhandelten Epoche kaum die 6500 Exemplare.

Während des zweiten Weltkrieges wurde dieser Abteil lieber reicher, als ob er geschädigt worden wäre, da ein Teil der herrenlosen lokalen Privatsammlungen in seinen Räumen aufbewahrt wurde. Das Museum gab auch der 1929 gegründeten Bibliothek des Aurora-Kreises Heimat, dessen 2700 Bänder – wegen seines Fortschrittscharakters – während des Krieges mussten verborgen gehalten werden.

Nach dem zweiten Weltkrieg wurde Géza Féja mit der Gründung der städtischen Volksbibliothek im Gebäude des Kulturpalastes beauftragt. Die neue Bibliothek bestand aus den Büchern der alten Bibliothek, aus den Dokumenten der Familie Kner, aus dem Bruchteil der westlichen Emigranten, aus den verbliebenen Elementen der Sammlung des Aurora-Kreises, aus den Bibliothekseinheiten der nach dem Krieg aufgelösten gesellschaftlichen Organisationen, Vereine, und aus den Privatsammlungen der Magnaten des Regios. Nach der gelegentlichen Verarbeitung des kleineren Teiles des nur innerhalb einiger Monaten über 20000 Bänder erhöhten Bücherstandes wurde am 15. Juli 1945. die Volksbibliothek der Stadt Békéscsaba eröffnet. Bei der Gründung des Abteiles begann Géza Féja die Organisation der besonderen Einheiten – des Handschriftenarchives und der „Sammlung von Bé-

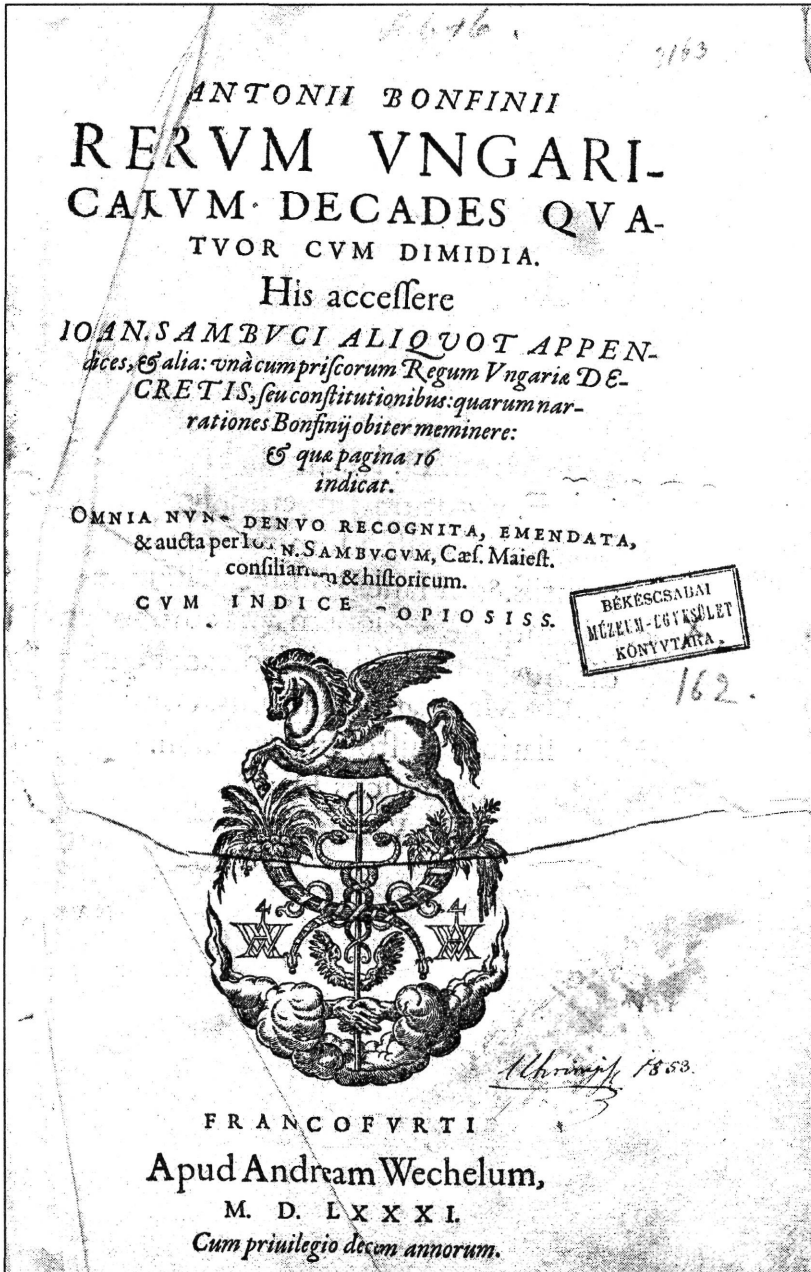
Nagyné Varga Éva

kés”; er hat allein einen Kathalog erstellt, auch die Popularisierung der in der Siedlung noch unbekanntes „öffentliche Bibliothek” ist mit seinem Namen verbunden.

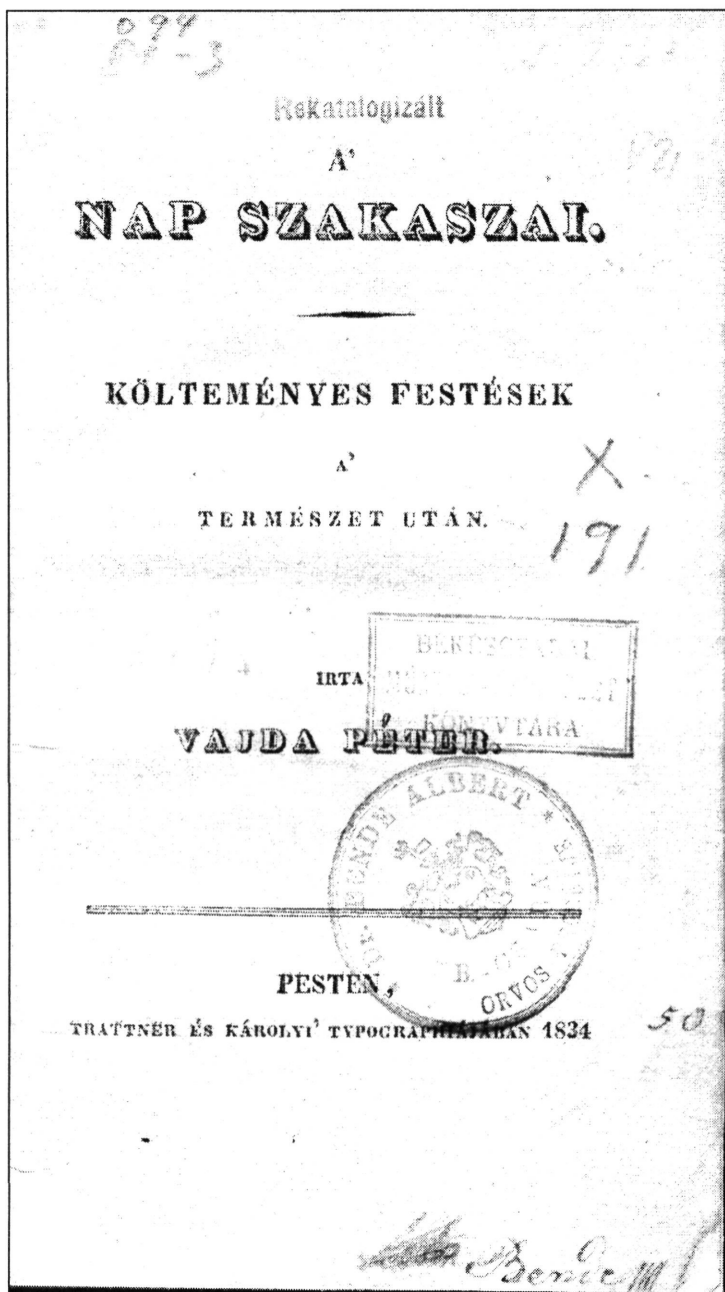
In den Fünfzigerjahren wurde die Lage der Bibliothek unhaltbar, so zog sie wegen des Raummangels und zwecks Modernisierung am Ende 1951 vom Museum getrennt in ein Sondergebäude um. Im Sinne eines Regierungsbeschlusses, der die Organisation einer öffentlichen Sammlung des Komitates vorschrieb, wurde sie aber aufgelassen, ihre ängstlich aufbewahrten Bücher und ihre Arbeiter fanden im März 1952 in der ersten Komitatsbibliothek des Landes ihre Heimat.

(Übersetzt von Zsuzsanna Prepeliczay)

Nagyné Varga Éva
Munkácsy Mihály Múzeum
5600 Békéscsaba, Széchenyi u. 9.
varga@bmmi.hu

1. kép. Bonfini magyar vonatkozású, díszes pergament kötésű, latin nyelvű könyvének címlapja. (A címlapon az 1853-ból származó, Uhrinyi János tulajdonát igazoló aláírás, valamint a Békécsabai Múzeum-Egyesület könyvtárának pecsétje látható.)

2. kép. A dr. Bende Albert hagyatékát képező kötet címlapja a főorvos és a Békéscsabai Múzeum-Egyesület pecsétjével

26
71

Tisztelel keljesz úr!

Teendőim nagy halma miatt nem juthattam hozzá
 Urasságodnak szives hűldemérvéért is isántam ta-
 núsított gyengéd figyelméért tartozó köszönetem
 nyilvánítani. Tesszem ezt most azon biztosítás,
 szel hogy, Békés vármegye hajdanai eximii művel
 rendelkezésemre álló pereximben olvasni fogom; an-
 nál is inkább, mert a monograficák irói nem ese-
 hely szolgálataat tesszek a háza összes történelmének
 hiegesztésére.

Fogadjja kérem ismételtén köszönetem segyszer,
 mind nagyra becsülésem nyilvánítását.

Budán 1870 évi Február hó 21-én

Tisztelettel
B. Eötvös József

Tisztelettel Haan Lajos evangélikus lelkész
úrnak B. Csabán

3. kép. Eötvös József levele Haan Lajoshoz a Haan-hagyaték kéziratgyűjteményéből

A Városi Népkönyvtár története.

Kronikánk első fejezete részletesen ismerteti a Városi Könyvtár életét 1945-ig. A városi község kezkezdései erre a könyvtárra támaszkodhattak. A haladékos jellemű polgárság és értelmiség az újra-
 kötött könyvtárat használta, a "bestallerekre" vonatkozó elemek pedig a könyvtárakhoz való közeledésükön-
 könyvtárokat látogattak.

A Városi Könyvtár a mielőtt kapott áll-
 kint, és a háború folyamán számos könyv kárt
 sem szenvedett, inkább gazdagodott, mert a
 gazdátlanul vált helyi magángyűjtemények egy-
 részét helyi hívek hozták át hazájukra he-
 lyezték el. A könyvespolcok legesze között
 könyvhalmozak dalmozhattak, többek között ide
 került az újonnan könyvtára is, mely haladékos
 legénél fogva a háború folyamán sokig "bíj-
 donkora könyvesrészlet.

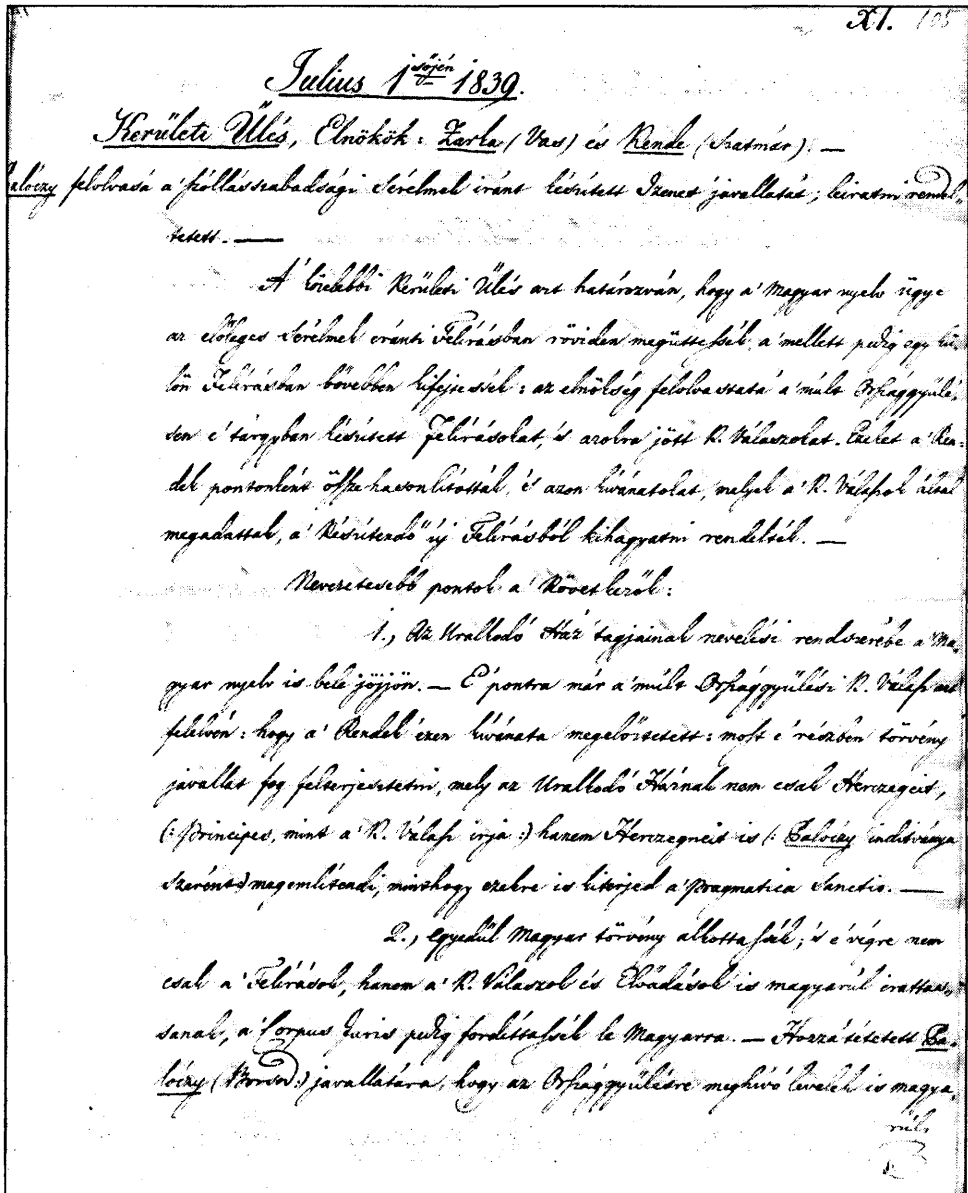
A könyvtár
 alapítása.

Meliről 1945-ben Palmárium napján kerül-
 tem bekészítésére, s egy háromtagú bizottság,
 Gyuska János, dr. Lúdy Erő és Várongyicrag János
 rövidesen megbízták, hogy Városi Népkö-
 nyvtárat szervezzék. A szervező munkát 1945
 május 2-án meg is kezdtem.

Mindenekelőtt a régi Városi Könyvtár anyagát
 vettem szemügyre. A Városi Könyvtár állomá-
 nya vegyesértékű volt. Igen becses régiolgyelű és
 ritkaságokat őrzött a könyvtár, mivel évek elő-
 lődésének az emlékeit, újabb anyagok azonban új-
 ról-újról szelődött szponzorok tanácskozásai közép-
 ontálgunk szellemi színvonalának hanyatlásából.
 A szegény-nemzedék példának már igen gyakran
 kapott helyet a Városi Könyvtárban.

Hosszú időket képviselt az újonnan-könyvtár

4. kép. Féja Géza: A Városi Népkönyvtár története. (Részlet a Féja Géza által írt, Küldetés címet viselő kecskebőr kötésű kéziratos könyvből.)

5. kép. Részlet a Kossuth Lajos szerkesztette Országgyűlési Tudósítások egyik kéziratos kötetéből